PUL MABLAG‘LARINI LEGALLASHTIRISH (PUL YUVISH) JINOYATI: XALQARO HUQUQ NORMALARI VA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGI TAHLILI

Elbaeva Tumaris Kuatbaevna
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
yuridik fakulteti 3-bosqich talabasi.
E-mail: elbaevatumaris@gmail.com

Annotatsiya*: Ushbu maqolada pul mablag‘larini legallashtirish (pul yuvish) jinoyatining tushunchasi, uning transmilliy tabiati va moliyaviy-iqtisodiy xavflari tahlil qilinadi. Maqolada mazkur jinoyatga qarshi xalqaro hujjatlar - Vena Konvensiyasi, Palermo Konvensiyasi va FATF tavsiyalari - va O‘zbekiston Respublikasining milliy huquqiy mexanizmlari o‘rganiladi. Shuningdek, jinoyatga qarshi kurashishda xalqaro va milliy organlar faoliyati, hamkorlik mexanizmlari faoliyatiga e’tibor qaratilgan. Maqolada milliy qonunchilikni takomillashtirish, moliyaviy nazorat organlari faoliyatini kuchaytirish hamda jamiyatda moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *pul mablag‘larini legallashtirish, pul yuvish jinoyati, AML/CFT tizimi, moliyaviy jinoyatlar, xalqaro va milliy organlar.*

Hozirgi globallashuv sharoitida transmilliy jinoyatchilikning kengayib borishi davlatlar oldida yangi va murakkab tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Shunday xavfli jinoyatlardan biri jinoyat yo‘li bilan olingan daromadlarni legallashtirish, ya’ni pul mablag‘larini yuvish hisoblanadi. Mazkur jinoyat nafaqat milliy iqtisodiyot barqarorligiga, balki moliyaviy tizimning shaffofligi, qonun ustuvorligi hamda jamiyatda adolat tamoyillariga jiddiy zarar yetkazadi. Pul yuvish jinoyati ko‘pincha terrorizmni moliyalashtirish, narkotik moddalar savdosi, korrupsiya va boshqa og‘ir jinoyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uni xalqaro miqyosda muhim muammo sifatida baholashga asos bo‘ladi.

2025-yil 5 martda bo‘lib o‘tgan Milliy korrupsiyaga qarshi kurash Kengashi yig‘ilishida Prezident Shavkat Mirziyoyev korrupsiya jamiyat va davlat boshqaruv tizimiga katta zarar yetkazishini ta’kidlab, korrupsiya va moliyaviy jinoyatlarga qarshi kurashni milliy ustuvor vazifa deb belgiladi. (1)

Jinoiy faoliyatdan olingan daromad deganda, shaxs jinoyat sodir etish natijasida, masalan: kontrabanda, narkotik moddalar, qurol bilan savdo qilish, g‘ayriqonuniy tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanib olgan daromad tushuniladi.(2; 331)

Pul mablag‘larini legallashtirish (pul yuvish) — bu jinoyat yo‘li bilan olingan daromadlarning noqonuniy kelib chiqishini yashirish, ularning haqiqiy manbasini niqoblash hamda ushbu mablag‘larni qonuniy iqtisodiy muomalaga kiritish maqsadida amalga oshiriladigan qasddan sodir etilgan harakatlar majmuidir. Mazkur jinoyat natijasida jinoyat yo‘li bilan topilgan mablag‘lar yoki mulkka qonuniy ko‘rinish beriladi va ular moliyaviy tizimda erkin muomalaga kiritiladi. Xalqaro huquqda pul yuvish jinoyati jinoyat faoliyati natijasida olingan daromadlarni yashirish, ularning manbai, joylashuvi, harakati yoki egaligini o‘zgartirish orqali huquqni muhofaza qiluvchi organlardan bekitish sifatida talqin etiladi. Ushbu jinoyat odatda uch bosqichda amalga oshiriladi: mablag‘larni moliyaviy tizimga kiritish (joylashtirish), murakkab moliyaviy operatsiyalar orqali ularning izini yo‘qotish (qatlamlash) va oxir-oqibat qonuniy iqtisodiy faoliyatga qo‘shish (integratsiya).

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida pul mablag‘larini legallashtirish jinoyati jinoyat yo‘li bilan olingan daromadlarni yashirish yoki ularga qonuniy tus berish maqsadida moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish sifatida baholanadi va bunday harakatlar uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Shu bois, pul yuvish jinoyati iqtisodiy xavfsizlikka, moliyaviy tizim barqarorligiga hamda qonun ustuvorligiga jiddiy tahdid soluvchi og‘ir jinoyatlar toifasiga kiradi.

Pul mablag‘larini legallashtirishga qarshi kurash sohasidagi ilk muhim xalqaro hujjatlardan biri — **Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1988-yilgi Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi Vena Konvensiyasi** hisoblanadi. Ushbu Konvensiyada jinoyat yo‘li bilan olingan daromadlarni yashirish, ularning kelib chiqishini niqoblash hamda qonuniy ko‘rinish berish harakatlari jinoiy javobgarlikka tortilishi lozim bo‘lgan xatti-harakatlar sifatida e’tirof etilgan. Konvensiya ishtirokchi davlatlardan pul yuvishni milliy qonunchilikda jinoyat deb belgilash, shuningdek, bunday jinoyatlar natijasida olingan mulkni musodara qilish choralarini joriy etishni talab qiladi.

Pul yuvish jinoyatiga qarshi kurashda muhim o‘rin tutuvchi yana bir xalqaro hujjat — **BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Palermo Konvensiyasi**dir. Mazkur Konvensiyada pul mablag‘larini legallashtirish uyushgan jinoyatchilikning asosiy tarkibiy unsurlaridan biri sifatida ko‘riladi. Hujjatda davlatlarga jinoyat yo‘li bilan olingan daromadlarni konvertatsiya qilish, ularning manbasini yashirish yoki ulardan foydalanishni jinoiy javobgarlik asosida baholash majburiyati yuklatilgan. Shuningdek, Konvensiya doirasida xalqaro hamkorlik, ekstraditsiya va huquqiy yordam mexanizmlarini kuchaytirish orqali javobgarlikning muqarrarligini ta’minlashga alohida e’tibor qaratilgan.

Pul yuvishga qarshi kurash sohasida **Moliyaviy choralar bo‘yicha ishchi guruhi (FATF)** tomonidan ishlab chiqilgan **40 ta tavsiya** alohida ahamiyatga ega.

Ushbu tavsiyalar bevosita xalqaro shartnoma bo‘lmasa-da, ular global miqyosda tan olingan standartlar sifatida qo‘llaniladi. FATF tavsiyalarida pul yuvish jinoyatini og‘ir jinoyat sifatida belgilash, jinoiy javobgarlik bilan bir qatorda ma’muriy va moliyaviy sanksiyalarni qo‘llash, shuningdek, jinoyat natijasida olingan daromadlarni musodara qilish majburiyati mustahkamlangan.

Bundan tashqari, **Korrupsiyaga qarshi BMT Konvensiyasi** ham pul mablag‘larini legallashtirishga qarshi kurashda muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu hujjatda korrupsiya jinoyatlari natijasida olingan daromadlarni yashirish va ularga qonuniy tus berish uchun javobgarlik belgilanishi, shuningdek, aktivlarni aniqlash, muzlatish va qaytarish mexanizmlarini joriy etish zarurligi qayd etilgan.

O‘zbekiston Respublikasida mazkur jinoyatga qarshi O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi 243-moddasida qayt etilgan bo‘lib unga ko‘ra:

Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish, ya’ni mulk (pul mablag‘lari yoki boshqa mol-mulk) jinoiy faoliyat natijasida topilgan bo‘lsa, uni o‘tkazish, mulkka aylantirish yoxud almashtirish yo‘li bilan uning kelib chiqishiga qonuniy tus berish, xuddi shuningdek bunday pul mablag‘lari yoki boshqa mol-mulkning asl xususiyatini, manbaini, turgan joyini, tasarruf etish, ko‘chirish usulini, pul mablag‘lariga yoki boshqa mol-mulkka bo‘lgan haqiqiy egalik huquqlarini yoki uning kimga qarashliligini yashirish yoxud sir saqlash, — besh yildan o‘n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.(3)

Amerikalik huquqshunos olim **Nikolaos Passas** pul yuvish jinoyatini quyidagicha baholaydi:

“Pul mablag‘larini legallashtirish jinoyati jinoyatchilik faoliyatining moliyaviy asosini mustahkamlab, uyushgan jinoyatchilik va korrupsiya tizimining barqaror ishlashiga xizmat qiladi.” (4)

Pul mablag‘larini legallashtirishga qarshi kurash sohasida tashkil etilgan birqansha xalqaro va mahalliy organlar mavjud bo‘lib ular qatoriga:

Moliyaviy harakatlar bo‘yicha shtab (Financial Action Task Force) — xalqaro standartlarni ishlab chiquvchi eng muhim organdir.

- 1989-yilda tashkil etilgan bu guruh **pul yuvish, terrorizmni moliyalashtirish va qurollar tarqalishini moliyalashtirishga qarshi** kurash uchun 40 ta tavsiyalarni ishlab chiqadi.
- FATF mamlakatlar tizimining samaradorligini **mutual baholash** orqali tekshiradi va ularni xalqaro standartlarga moslashtirishni talab qiladi.

Jinoiy daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish bo‘yicha Yevroosiyo guruhi. (EAG)

EAG — FATF modeli asosida tashkil etilgan mintaqaviy organ. Ushbu guruh **Yevrosiyo hududidagi davlatlar**ni jamlab, pul yuvish va terrorchilikni moliyalashtirishga qarshi standartlarni tatbiq qilish va ma'lumot almashishni amalga oshiradi.

Evropa Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (OSCE)

OSCE mintaqaviy hamkorlik orqali pul yuvish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashni qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, 2025-yilda Tashkentda **OSCE tomonidan pul yuvish va virtual aktivlar bilan bog'liq jinoyatlarga qarshi treninglar** o'tkazildi, bu amaliyot organlarining maliyaviy jinoyatlar bilan kurash qobiliyatini oshirishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasidagi organlar:

AML/CFT Milliy tizimi

O'zbekiston pul yuvish va terrorizmni moliyalashtirish (AML/CFT/CPF) bo'yicha milliy tizimni **xalqaro standartlarga mos ravishda** yaratgan. Bu tizim quyidagilarni o'z ichiga oladi: qonunlar, reglamentlar va interorgan mexanizmlar.

Soliq va jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash bo'yicha Departament

Bu strukturaviy bo'linma **O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi** maxsus organ bo'lib, u jinoyat yo'li bilan olingan daromadlarni legallashtirish, pul yuvish, korrupsiya va boshqa iqtisodiy jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish hamda tiklash faoliyatini amalga oshiradi.

Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Bu bo'lim Bosh prokuratura tizimida joylashgan bo'lib, O'zbekistonning **Financial Intelligence Unit (FIU)** sifatida belgilangan. U pul yuvish va terrorizmni moliyalashtirishga oid operativ faoliyatni, shu jumladan pre-investigatsiya tekshiruvlarini amalga oshiradi.

Pul yuvish bilan kurashda quyidagi idoralar ham ishtirok etadi:

- **Ichki ishlar vazirligi** — moliyaviy jinoyatlar bo'yicha tergov funksiyalarini bajaradi.
- **Davlat Xavfsizlik Xizmati (DXX)** — milliy xavfsizlik bilan bog'liq hujjatlar va jinoyatlar bo'yicha razvedka va profilaktika faoliyatini olib boradi.
- **Markaziy bank** — moliyaviy nazorat va bank tizimini AML/CFT tizimiga moslashtiradi.

Pul mablag'larini legallashtirish (pul yuvish) jinoyati transmilliy tabiati, murakkab moliyaviy sxemalari va korrupsiya bilan uzviy bog'liqligi sababli milliy va xalqaro iqtisodiy xavfsizlik uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Xalqaro hujjatlar — 1988-yilgi Vena Konvensiyasi, 2000-yilgi Palermo Konvensiyasi va FATF

tavsiyalari — pul yuvish jinoyatini kriminalizatsiya qilish, mulkni musodara qilish va xalqaro hamkorlikni ta’minlash choralarini belgilaydi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi JK 243-moddasi va milliy AML/CFT tizimi bu jinoyatga qarshi samarali mexanizmlarni yaratadi. Jinoyatning murakkabligi va yangi texnologiyalar yordamida sodir etilish holatlarini hisobga olgan holda, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish, moliyaviy nazorat organlari faoliyatini kuchaytirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va xodimlarning malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, jamiyatda moliyaviy savodxonlikni oshirish va noqonuniy daromadlarning oqibatlari haqida xabardorlikni kuchaytirish ham samarali profilaktika vositasi sifatida tavsiya etiladi.

Adabiyatlar:

1. UzDaily.uz sayti. https://www.uzdaily.uz/uz/
2. M.H.Rustambayev. "O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksiga sharhlar". Maxsus qism. III tom.Toshkent. 2021. B.331.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. 22.09.1994. https://lex.uz/docs/-111453
4. Nikolas Passos sayti. https://fbf.eui.eu/people/nikolas-passos-2/